

TECTUM non habet, pluviam minime patitur. In ipso etiam loco est ecclesia in quo Dominus traditus est. Habet ibi quatuor mensas rotundas Cœnæ ipsius. In valle quoque Josaphat est ecclesia in honore sancti Leonis, in qua dicitur venturus Dominus ad iudicium.

13. Inde venerunt in montem Oliveti, in cujus declivio ostenditur locus orationis Domini ad Patrem. In latere autem prædicti montis ostenditur locus in quo Pharisæi deduxerunt ad Dominum mulierem deprehensam in adulterio. Habetur ibi ecclesia in honore sancti Joannis, in qua servatur scriptura in lapide marmoreo quam Dominus scripsit in terra.

14. In cacumine autem sæpius dicti montis, milliari 1 a valle Josaphat, est locus ascensionis Domini ad Patrem. Habetur ibi ecclesia rotunda sine tecto, in cujus medio, hoc est in loco ascensionis Domini, habetur altare sub divo patens, in quo celebrantur solemnia missarum.

15. Inde perrexerunt a Bethania, quæ est ad meridiem, distans a monte Oliveti milliari uno, in descensu illius montis, in quo est monasterium, cujus ecclesia sepulcrum monstrat Lazari: juxta quod est piscina ad aquilonem, in qua jussu Domini lavit se ipse Lazarus resuscitatus, qui dicitur postea existisse episcopus in Epheso xl annis. In descensu etiam de monte Oliveti ad occidentalem plagam ostenditur marmor de quo descendit Dominus supra pullum asinæ. Inter hæc in vallem Josaphat, ad meridiem, est natatoria Siloe.

16. Inde transierunt in Bethlehem, ubi Dominus fuit natus, habens vi millia. Ostensus est illis campus in quo laborabat Habacuc cum angelus Domini jussit ei prandium ferre Danieli in Babylonem, quæ est ad meridiem, ubi regnavit Nabuchodonosor, quam nunc serpentes ac bestię inhabitant. Bethlehem ergo habet ecclesiam valde magnam in honore sanctæ Mariæ, in cujus medio est scriptura sub uno lapide, cujus introitus est a meridie; exitus vero ad orientem, in quo ostenditur præsepium Domini ad occidentem ipsius scripturæ. Locus autem in quo Dominus vagiit, est ad orientem. Habet ibi altare

A ubi celebrantur missæ. Juxta hanc ecclesiam est ad meridiem ecclesia beatorum martyrum Innocentium. Milliario denique uno a Bethlehem est monasterium sanctorum pastorum, quibus angelus Domini apparuit in nativitate Domini. Ad postremum xxx milliariis ab Hierusalem est Jordanis ad orientem, super quem est monasterium sancti Joannis Baptistæ. In quibus quoque locis multa consistunt monasteria. Est inter hæc ad occidentalem plagam Hierosolymæ civitatis milliario uno ecclesia sanctæ Mamillæ, in qua sunt multa corpora martyrum, qui a Saracenis interfecti ab ipsa sunt ibi diligenter conditi.

17. De Hierusalem intraverunt in mare, et venerunt ad Montem-Aureum, ubi est crypta habens ibi vii alteria. Habet etiam supra se silvam magnam; in qua crypta nemo potest præ obscuritate tenebrarum intrare, nisi cum accensis luminaribus. Ibidem fuit abbas domnus Valentinus.

18. De Monte-Aureo pervenerunt ad Romam, intra quam urbem ad orientalem partem, in loco qui dicitur Lateranis, est ecclesia in honore sancti Joannis Baptistæ bene composita, ubi est propria sedes apostolorum [*Leg.* apostolicorum]. Ad occidentalem autem partem est ecclesia beati Petri, principis apostolorum, ubi ipse requiescit, cui in magnitudine non est similis ecclesia in universa terra, quæ continet etiam ornamenta diversa. In qua etiam prædicta urbe innumerabilia corpora sanctorum requiescunt. Inde venerunt ad sanctum Michaelem ad duas Tumbas, qui locus est situs in monte qui porrigitur in mare per duas leucas. In summitate hujus montis est Ecclesia in honore sancti Michaelis, et in circuitu illius montis redundat mare quotidie duabus vicibus, id est mane et vespere, et non possunt homines adire montem donec mare discesserit. In festivitate autem sancti Michaelis non conjungitur mare in redundando in circuitu illius montis, sed stat instar murorum a dextris et a sinistris. Et in ipsa die solemnii possunt omnes, quicumque ad orationem venerint, omnibus horis adire montem: quod tamen aliis diebus non possunt.

ANNO DOMINI DCCCLXX.

WANDALBERTUS

PRUMIENSIS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA IN WANDALBERTUM.

(Fabric., Biblioth. med. et inf. Lat.)

WANDALBERTUS, diaconus et monachus Prumiensis monasterii circa an. 850. Scripsit *Martyrologium carminice*, quod Bedæ prius ascripserunt. Editionem novam Phil. Labbeus promissit in *Bibl. nova mss.*, p. 64; integrum autem edidit Lucas Dacherius *Spicil.* tom. II, p. 39. Tom V, p. 305 editionis veteris sub finem p. 62 additur *Carmen de Creatione mundi*, quod

D in editione priore *Spicilegii* desiderabatur. Adde *Trihemium* de Scriptor. *Eccl.*, c. 316; *Bulæum*, *Hist. Univers. Parisiensis* tomo I, p. 447; *Bollandum* in præfatione generali ad *Acta Sanctorum*, ante tom. I Januarii, p. 51; *Baronium* de *Martyrolog.* c. 9; *Sollerium*, præf. ad *Usuardi Martyrologium*, cap. 4, artic. 3. *Vitam et miracula S. Goaris presbyteri* jussu

Marcwardi, abbatis sui, conscripsit circiter an. 939, editam a Surio die 6 Julii; Mabillonio, Sæculo II Benedictino, p. 281. *Miracula* tantum, omissa Vita, dedit Joan. Pinius in Actis Sanctorum, tomo II Julii, p. 337. Vide Oudinum tomo II, p. 149, Hist. litt. Gall., tom. V, p. 377. Præteriisse pigeret editum a Dacherio Wandalberti Martyrologium interpolatum esse, siquid aliud maxime. Integrius ac purius legitur in ms.; codice Bibliothecæ Canonicorum S. Martini Lucensis. Interpolationis hujus unicum hoc ex multis specimen hic exhibendum duco ex mense Januario acceptum. Ibi vero ita legit Dacherianus codex :

Tum pridie nonas Angenti festa recurunt.

A Codex cathedralis :

Tum pridie nonas Aggei festa recurunt.

Ita profecto scripsit Wandalbertus; cum Aggei cujusdam martyris nomen hac ipsa die in Hieronymianis vetustis martyrologiis occurrat : hoc igitur sublato martyre minus noto, alterum sibi forte magis celebrem Augentum seu Augendum interpolator substituit; nisi forte non interpolatoris, sed imperiti exscriptoris hoc vitium esse malueris. Hæc igitur dum recolo, subit animum cogitatio num operæ pretium facturus sim si novam Martyrologii hujus editionem moliar; quod opportune tunc præstitero, cum novam Martyrologii a Florentino gentili meo excusi edito ex integro a me recensita novisque accessionibus illustrata proferetur in lucem.

WANDALBERTI

PRUMIENSIS MONACHI

MARTYROLOGIUM.

(Apud Acherium, Spicilegii tomo II.)

MONITUM.

Exscripserat sua manu Wandalberti Martyrologium doctissimus Bigotius, cum Bataviam inviseret, e codice scripto Isaaci Vossii, viri comitate singulari, ac poliori literatura multarumque rerum scientia clarissimi. Ascripserant falso Wandalberti Martyrologium Venerabili Bedæ Basileenses, illud ejus Ephemeridibus accensentes ann. 1563; deinde Molanus in dies distributum Usurdi Martyrologio, cuso Coloniae ann. 1568, subductis versibus nonnullis, interseruit: nunc integrum suo auctori ac nitore restitutum, una cum præfationibus soluta et stricta oratione concinnatis, atque iis quæ Martyrologium subsequuntur (illa ipsemet Vossius descripsit misitque ad præfatum Bigotium cum Spicilegii tomo V finem imponere), prodit in lucem. De Wandalberto pauca hæc habet Sigibertus cap. 128 de Scripturis Eccles.: « Wandalbertus scripsit Martyrologium metrico stylo. » Trithemius vero plura de Viris illustribus ordinis S. Benedicti, cap. 36: « Wandalbertus, diaconus et monachus Prumiensis monasterii in diocesi Trevirensi, natione Teutonicus, vir in divinis Scripturis doctus, et in secularibus litteris valde peritus, rhetor et poeta insignis, sermone clarus et nitidus, etc. Scripsit etiam metricè Martyrologion totius ann. 1. 1, et alia plura quæ ad meam notiã non venerunt. Claruit sub Lothario imperatore, ann. Domini 854. » Miræus verba repetit Trithemii, de Script. Eccles., cap. 316, ad ann. 840.

Wandalbertus autem *Commendatione* ad Cesarem, ubi Lotharium dilaudat, non obscure annum quo tenuit Martyrologium exprimit, præcipue versibus istis :

Lustra per orbem
Quinque recurunt,
Nominè postquam
Clarus et armis,
Cæsariana
Jura retentas.

Ubi aut ab imperio Lotharii ducit initium Wandalbertus cum Ludovicus Pius anno 817 coronatum voluit filium imperatorem; aut ab eo tempore quo

B Romæ anno 823 a Paschali papa Lotharius fuit inauguratus. Si prius, addas quinque lustra, sive viginti quinque annos, tum 842 salutis annum numerabis; si posterius, 848. Suum vero Martyrologium ætatis annum agens trigesimum quintum se confecisse testatur in *Conclusionè*.

Trinis ecce decenniis
Vitam dego miser; quintus et insuper
Ævi curricula orbis adest atque theatibus

Molanus in præfatione ad Usuardi Martyrologium, c. 5, de Wandalberto, ingenue fatetur ipsius Martyrologium e Bedæ Ephemeridibus mutuatum esse; deinde subinfert: « In indice quodam variarum bibliothecarum, qui ante annum 80 aut circiter conscriptus est, et Lovanii asservatur, quæsi Mss. Wandalberti exemplaria, sed unicum tantum indicatur in bibliotheca Regularium Lovanii in Valle S. Martini, ubi tamen nunc non est, quomocunque id acciderit: et proinde æqui bonique consulas, candidè lector, quod Wandalbertus non satis castigatus prodeat. »

Denique Florus, quem mire laudat Wandalbertus in præfatione, non martyrologus notatur, cujus meminere Usuardus, Ado, et alii, sed junior ipso, nimis acerrimus ille, Carolo Calvo imperante, Ecclesiæ Lugdunensis pro gratia Christi et libero arbitrio propugnator. Legesis Miræum ubi supra ad Sigiberti cap. 92.

Hactenus Acherium exscripsimus, docte, ut solet, de Wandalberti Martyrologio disserentem: nunc ea monebimus de quibus lectorem certiolem fieri necesse est. Ac primum quidem a nobis ascriptum est Poemation in Hexaemeron, quod Wandalbertus ipse asserit se Martyrologio suo subjunxisse. Nam cum deesset in eo codice Bigotii quo Acherius usus erat, alterum codicem vir ille studiosus deinde comparavit, ex quo id descripsit R. P. D. Edmundus Martene, nobisque humanissime communicavit.

Non hæc sola fuit Bigotiani codicis utilitas; imo fuit vel minima; ejus enim ope loca prope infinita emendavimus, ac versus qui desiderabantur restitimus